

quia ipsa cognitio causæ per talem effectum, scilicet, somnium, incerta valde est, ut ostendimus; ergo multo magis incerta erit conjectatio alterius effectus in tali causa communi. Declaratur præterea, quia hoc genus conjectationis non habet proprie locum in somnio animali, nec in divino vel dæmoniaco. Nam in somnio animali, causa est præcedens cogitatio, vel affectio, quæ causa et incerta est respectu ipsiusmet somnii, et de se non habet alium determinatum effectum futurum, qui ex illa vel necessario vel in plurimum nascatur. Quid enim cogitari potest, præsertim cum præterita cogitatio possit vel non habere ordinem ad sequentem operationem, vel effectum, vel esse adeo levis et transiens, ut vix ad effectum alium incitet, nedum cogat. De divino autem somnio et dæmoniaco id clarius est, quia causæ illorum sunt liberæ; nude, licet somnium effecerint, non est necesse ut sint determinatæ ad aliquos alios effectus faciendos. Et quamvis essent, non posset id colligi ex solo somnio, ut effectus est; nam ut signum nunc non consideratur. Solum ergo supersunt causæ naturales somnii, ex quibus illa, quæ intrinseca est, habere facile potest aliquem naturalem effectum communem cum somnio; ut, verbi gratia, si somnium indicat atram bilem, ex illo conjectari potest, talem personam passuram esse tristem apprehensionem; si vero persona est infirma, et somnium indicat repletionem humorum, conjectari inde potest ægritudinem fore gravem, vel indigere inedia aut alia evacuatione, et similia. Et istæ naturales indicationes et præsentia sine dubio sunt licita, et de his maxime videtur loqui D. Thomas. Quam vero sint incerta, a fortiori patet ex dictis in præcedenti conclusione, quia additur conjectatio alterius effectus ex tali causa, quæ habet suam peculiarem incertitudinem et obscuritatem, ut constat. Aliæ vero causæ naturales sunt extrinsecæ, scilicet, elementaris et cælestis. De priori nihil est quod dicamus, quia vix potest cogitari effectus, quem habeat communem cum somnio, præter similem alterationem, quam diximus potuisse dare occasionem vel materiam somniandi hoc vel illud; cognoscere autem illum effectum, nihil novi est.

13. *Quidam putant posse futura cognosci ex somnio, quod somnium indicat influentiam cæli. — Ex somnio constellatio cæli obscure cognoscitur. —* In cælesti ergo causa fieri solet major vis, et propter illam præcipue hoc disputatur, ut Cajetanus etiam in suo com-

mentario, art. 6, supponere videtur; nam totam doctrinam ad hanc causam dirigit. Hi enim, qui nimium de influentia astrorum et de arte judiciaria confidunt, mediante illa putant posse multa futura cognosci ex indicio somniorum, quia somnium indicat constellationem et influentiam cælestem, qualis sit, et per illam putant posse cognosci quid futurum sit. Verumtamen hæc cognitio etiam in ordine ad effectus naturales incertissima est, vixque potest gradum probabilitatis attingere; tum quia ex vi somnii solius constellatio cælestis tenuissime et obscurissime indicatur; tum etiam quia, licet aliquo modo indicetur, non tamen plene, neque cum concursu omnium astrorum, quæ esse possunt; contingere enim potest ut occurrant aliqua, quæ licet non impediant effectum somnii, propter materiæ qualitatem, impediunt alium propter alias circumstantias; tum præterea quia, licet tempore somnii fuerit talis constellatio, nescitur quantum duratura sit; imo certum est statim variari et mutari astrorum aspectum et distantiam tam inter se, quam a tali vel tali loco terræ, præterquam quod statim oriuntur novæ stellæ quæ possunt effectum impedire, vel alium inducere; tum denique quia supra ostensum est quam sit tenuis et incerta influentiarum cælestium cognitio, etiam directe observata et inquisita; qualis ergo erit adumbrata solum per indicia somniorum? Unde tandem fit, quod si talis conjectatio sit de effectibus liberis, aut mere casualibus vel alias omnino occultis, non solum sit incerta, sed etiam prorsus vana et inutilis, quia præter omnia dicta habet indeterminationem et occultationem a causis proximis, et præterea tales sunt hi effectus, ut ad illos influentia per se non attingat.

14. *In hac divinatione non datur peccatum superstitionis, si solum tendat ad effectus naturales. — Datur tamen si effectus liberos inquirat. —* Atque ex his tandem ultimo concluditur, in hoc genere divinationis naturalis (ita enim illam voco, quia ex naturali effectum, ut talis est, ad investigandum naturalem effectum procedit) per se loquendo non esse peccatum superstitionis, si intra discursum et inquisitionem ex effectu semper contineatur, ut D. Thomas et omnes docent. Quia in hoc genere investigationis nec pactum cum dæmone invenitur, nec moralis occasio ejus, et ita nulla fit irreverentia Dei; neque aliunde habet talis actio aliquid contra religionem, imo neque contra aliam virtutem inordinationem continet per se loquendo, quia non exce-

dit limites philosophiæ naturalis. Quod si quis in hoc genere nimium credat suis discursibus, et divinationibus philosophicis aut medicis, et nimis constanter ac confidenter affirmet, credat et prædicet quod conjectat, fundatus solum in discursu ex effectu, peccare quidem poterit contra prudentiam, et studiositatem ac modestiam, et interdum etiam contra charitatem, justitiam, aut similem virtutem, si talem cognitionem temere ad aliquid operandum applicat cum gravi periculo alicujus nocuenti proprii, vel proximi. Tamen ex vi illius excessus non peccabit contra religionem, quia totum illud negotium non versatur in materia religionis. At vero si divinatio transgrediatur terminos naturalium effectuum, et transeat ad liberos, eos cum certitudine vel nimis absolute prædicendo, jam committitur superstitio, quæ ordinarie videtur esse ejusdem rationis cum divinatione ex astris, nisi aliud pactum expressum cum dæmonibus intercedat, ut ex dictis satis patere potest, applicando discursus et rationes in superioribus factas.

15. *Expenditur usus somniorum prout signa sunt. —* Tertio loco dicendum est de usu somniorum, non ut effectus tantum, sed ut signa et quasi voces interdum sunt. Non est enim dubium quin apprehendantur in somniis aliqua quæ aliquos effectus futuros vel occultos significant, non ut effectus, quia nec sunt nec creduntur esse causæ talium effectuum, nec habent cum illis aliquam connexionem in causa communi, sed apprehenduntur vel formantur tantum ut signa imposita, vel data ad tale quid significandum. Solent autem hæc signa dari interdum per modum expressæ locutionis per conceptus aliquarum vocum, quæ ita formantur in phantasia dormientis, ac si ea per auditum corporis audiret, qui modus videtur esse frequens in divinis somniis, juxta illud Num. 12: *Si fuerit Propheta inter vos, per somnium loquar ad eum.* Et hoc modo videtur facta locutio ad Joseph, et Magos dormientes, Matth. 1 et 2. Dæmon etiam potest hoc modo loqui in somniis, quia sicut potest applicare phantasmata rerum, ita etiam vocum, concitando spiritus et humores, et applicando illos modo accommodato ad illum effectum.

16. *De somniis quæ fiunt per imagines rerum significatarum. — Assignatur discrimen inter hæc duo genera somniorum. —* Aliquando vero immittuntur hæc somnia significantia per apprehensiones visionum quarundam,

quæ sint veluti imagines rerum per eas significatarum. Et hæc imagines possunt etiam esse in duplici differentia. Quædam enim sunt veluti imagines propriæ et formales rerum quas significant, ut Genes. 31 vidit in somniis Jacob, *ascendentes mares super oves feminas, varios et maculosos, et diversorum colorum.* Quæ visio significabat id ipsum quod eventurum erat Jacob, ut oves parerent varios fetus, quibus ipse ditaretur, sicut Angelus in eodem somno illi aperte declaravit. Simile fuisse videtur somnium Pauli, Actor. 16, quando noctu vidit hominem Macedonem deprecantem illum, ut in Macedoniam transiret. Simile fuisse creditur somnium Theodosii, quando prævidit coronam imperii sibi imponi a Meletio, Antiochiæ Episcopo, ut refert Theod., l. 5 Hist. c. 6 et 7. Aliæ vero sunt imagines in somno ostensæ, quæ tantum metaphorice, seu per analogiam quamdam et tropum significant; et hæc insomnia sunt frequentia in Scriptura, ut Genes. 28, de Jacob, qui scalam vidit in somno; et c. 37, de somniis Joseph, manipulorum, et solis, lunæ ac stellarum; et c. 40, de somno pincernæ et magistri pistorum Pharaonis, quorum alter somniavit, se uvas exprimere, et dare poculum Pharaoni, alter vidit in somnio tria canistra, etc.; et c. 41, de somniis Pharaonis, de septem bobus, et de septem spicis. Et de statua Nabuchodonosor., Dan. 2, et de arbore magna, etc. Dan. 4, et de quatuor ventis, et bestiis quatuor, ejusdem Daniel. c. 7. Tale etiam videtur fuisse somnium Polycarpi, de quo refert Eusebius, lib. 4 Hist., cap. 14, triduo ante martyrium suum in somniis vidisse cervical flamma accendi atque consumi. Uterque autem modus somniorum hujusmodi potest facile per naturalem virtutem Angeli immitti, quia illa omnia representantur per phantasmata, prius sensibus percepta, et spiritibus animalibus inhærentia, quæ per motum localem applicari possunt, et ita componi, ut hujusmodi faciant representationes, tam proprias quam symbolicas, ut constat ex doctrina divi Thomæ, prima parte, quæst. 111, artic. 3; et ex Augustino, 12 Gen. ad lit., cap. 13 et 14. Solet autem esse discrimen inter hæc duo ultima somniorum genera, quod, quando somnium est per imagines proprias, facile intelligitur significatio ejus, in quo convenit cum somnio quod per apertam locutionem percipitur; et sic Theodosius facile intellexit somnium supra narratum. At vero quando somnium est per tropum et figuram, sæpe non intelligitur

a somnante, ut de Pharaone et aliis constat, nisi etiam tam similis sit analogia, et cum talibus circumstantiis, ut facillime percipiatur, sicut in casu Polycarpi videre licet.

17. *Hæc somnia, nec animalia nec naturalia esse possunt.*— Deinde statuendum est, hæc somnia nec animalia esse, nec naturalia esse posse. Prior pars constat, quia licet somnium proveniat a præcedenti cogitatione vel affectu, non potest inde participare aliam significationem, præter eam naturalem quam habet, ut effectus quidam est; non potest autem inde habere specialem habitudinem, vel quasi impositionem ad aliquid aliud significandum, ut per se notum videtur. Et eadem fere ratione potest probari altera pars, quia naturales causæ, sive intrinsecæ, sive extrinsecæ, sive elementa, sive cælum et astra, non habent vim ad tale signum imprimendum ut signum peculiare, et ad placitum significans; hoc enim est proprium alicujus motoris intellectualis, qui per talia signa indicare velit mentem suam, vel aliquid aliud. Quocirca manifeste errarunt Protagoras et alii Stoici, qui dixerunt nulla esse somnia, quæ non aliquid significant, et ideo nulla esse negligenda vel contemnenda. Nam illud prius falsum aperte est in somniis mere naturalibus, vel animalibus. Hoc autem posterius non est etiam in universum verum, ut dicemus. Somnia ergo hæc, quæ ut signa quædam immittuntur, necesse est ut ab aliqua superiori mente et intelligentia proveniant; sunt enim veluti locutiones quædam mentales, seu imaginariæ, quæ ab ipsomet somnante fieri non possunt; tum quia non utitur tunc ratione; tum quia ordinarie sunt de rebus sibi ignotis et occultis. Nec etiam possunt fieri ab alio homine, ut per se patet; ergo oportet ut proveniant ab aliquo extrinseco spiritu.

18. *Quid Aristoteles in hoc senserit.*— *Hæc somnia et a Deo et a dæmone possunt immitti.*— Explicandum vero superest a quo spiritu sint: nam in hoc errarunt Epicurei, qui (ut refert Tertullianus, lib. de Anima, cap. 46), nulla somnia immitti a vero Deo affirmabant, quia providentiam Dei negabant. Nec videtur ab hac sententia alienus Aristoteles, in libro de Divinat. per somnium; negat enim Deum esse causam somniorum. Aliqui vero eum exponunt, quod non dixerit nulla somnia esse a Deo, sed non omnia esse illi tribuenda. Unde Tertullianus supra sic de Aristotele scribit: *Aristoteles majore sententiam mendacio recitans, agnoscit et verum, id est, cum prius vi-*

deatur generali sententia mendacium profiteri, negando esse a Deo somnia, postea veritatem agnoscit; fatetur enim aliqua somnia habere superiorem et occultam causam; vel, ut Pamelius illa verba exponit, licet Aristoteles senserit somnia majori ex parte esse mendacia, tamen in aliquibus veritatem agnoscit. Et hinc colligit ipse Pamelius, sensisse Aristotelem, non omnia somnia esse a Deo, non vero dixisse nulla esse a Deo. Sed profecto Aristoteles absolutam posuit negationem. Et licet postea dicat aliqua somnia esse vera, addit tamen id esse vel a casu, vel a dæmone. Plato etiam in Sympos. non agnoscit somnia divina, sed dæmonia; e converso vero Hippocrates, libro de Insomniis, præter naturalia somnia, ponit divina; de dæmoniacis autem nihil dixit. Veritas autem catholica est, hæc somnia et a Deo et a dæmone immitti posse. Sub Deo autem ministros ejus Angelos bonos comprehendimus. Et ita dividuntur adæquate hæc somnia in divina et dæmonia. De divinis plenæ sunt Scripturæ, ex quibus jam multa exempla desumpsimus, quæ hanc probant veritatem. Item ex historiis Sanctorum similia somnia divina referuntur frequenter a Patribus, præsertim a Gregorio, in Dialogis. Denique Num. 12 promisit Deus se locuturum Prophetis in somniis. Et Job. 33 de Deo dicitur: *Per somnium in visione nocturna, quando irruit sopor super homines.* Unde sentit etiam Tertullianus supra, sæpe hujusmodi somnia vera ethnicis communicata fuisse a Deo ex liberali beneficentia, propter illorum, vel aliorum commodum. De dæmone vero, quod possit talia somnia in dormientibus facere, jam probatum est, et nemo dubitat. Quod autem multa somnia hujusmodi sint, satis indicavit Sapiens, cum dixit: *Multos errare fecerunt somnia, et exciderunt sperantes in eis,* Eccl. 34; quod de somniis dæmoniacis et vanis intelligendum est. Et de eis videtur accipiendum illud Eccl. 1: *Ubi multa sunt somnia, plurimæ sunt vanitates;* et illud Jerem., cap. 29: *Ne attendatis ad somnia vestra, quæ vos somniatis,* etc. Hæc enim dicuntur propter somnia, quæ opera dæmonis credenda proponuntur, ut constat; quæ in Gentilibus fuisse frequentissima, confirmat Tertullianus, dicto libro de Anima, c. 46 et 47. Et hæc distinctio est frequentissima in aliis Patribus. Legi potest Augustinus, libr. 12 Genes. ad lit., fere per totum; et Gregorius Nyssenus, lib. de Opificio hominis, c. 33 et 34. Et attingit Lactantius, libro de Opificio Dei, c. 49, ubi etiam

ex Virgilio illam refert eisdem fere verbis, quibus ex Homero eandem Tertullianus retulit. Videri etiam potest Philo, lib. de Insomniis.

19. *Divinis somniis fides habenda.*— Ex hac ergo distinctione ac doctrina, duæ sequuntur indubitata regulæ. Una est: divinis somniis fidem adhibere, non modo vanum non est, verum potius sanctum et necessarium, si de origine somnii satis moraliter constet. Hoc constat exemplis Scripturæ de Gedeon, Judic. 7; de Daniele, locis citatis; et de sancto Joseph et Magis, Matth., 1 et 2. Ratio vero est, quia Deo loquenti fides adhibenda est, parumque refert quod hoc vel illo modo loquatur, dummodo constet ipsum loqui; sed hujusmodi somnium, a Deo immissum, est quædam locutio Dei, juxta illud: *Per somnium loquar ad eum;* ergo talis credulitas tam necessaria est, sicut fides, quando alia necessaria concurrunt. Duo autem sunt maxime necessaria, ut his somniis fides adhibeatur: unum est, ut sufficienter constet illorum auctorem esse Deum, vel bonum Angelum ministrum ejus; quia, sicut non creditur prudenter, nisi quod sufficienter proponitur ut revelatum a Deo, ita nec somnio fides prudenter datur, nisi aliquo sufficienti modo constet Deum esse somnii auctorem. Aliud requisitum est, ut significatio somnii patens et clara sit, ut solet maxime esse in somniis, quæ per expressam locutionem fiunt, vel saltem ut ex circumstantiis et conjecturis sufficienter innotescat. Alias enim, si interpretatio somnii ignoratur (quod maxime locum habet in somniis ænigmaticis), non potest illi adhiberi fides, nimirum, ut particulare aliquid significat; sed ad summum in generali credi poterit hoc signum esse verum, et id, quod per illud significatur, revera esse futurum. Hic vero interrogari potest an liceat futurorum vel occultorum cognitionem desiderare vel petere per hujusmodi somnia a Deo immissa. Verumtamen hæc interrogatio de quacumque divina revelatione fieri potest. Nunc ergo breviter dicimus, per se ac ordinarie hoc non licere, nisi urgens necessitas et honestissima ratio occurrat, vel nisi ex speciali Spiritus Sancti instinctu id fiat. Quando autem in hoc peccatur per excessum, magis pertinet tale peccatum ad tentationem Dei, profectam ex ambitiosa ac superba curiositate sciendi occulta divinæ Sapientiæ, quam ad superstitionem, de qua nunc tractamus. Poterit tamen tale peccatum ad præsentem speciem reduci, si homo ex tali immoderato affectu se exponat morali pericu-

lo, ut dæmon sese ingerat et transfiguret in Angelum lucis, et ita eum in suam societatem adducat.

20. *Dæmoniacis somniis fidem adhibere, superstitio est.*— *Objectioni respondetur.*— Secunda regula est, dæmoniacis somniis fidem dare, peccatum esse superstitionis, contrarium religioni, eo modo quo aliæ superstitiosæ divinationes. Ita D. Thomas et omnes. Et colligitur ex testimoniis Scripturæ citatis, in quibus hujusmodi somnia damnantur, et credulitas vel fiducia in eis prohibetur; idemque sumitur ex c. *Episcopi*, 26, quæst. 5. Et late ac optime tractat Augustinus supra, et libro octavo de Civitate, capite decimo sexto et sequentibus, et alii Patres supra allegati. Est autem hoc peccatum manifestum, quando præcedit expressum pactum dæmonis, qui per somnia respondere promisit, vel etiam, si postquam quis somnium vidit, et non intellexit, ad dæmonem recurrit pro ejus interpretatione, sicut faciebat Nabuchodonosor, Daniel. 2 et 4. Et ad hoc expressum pactum spectat, uti peculiaribus cæremoniis, vel ante somnum, vel in modo ipso dormiendi, ut sibi per somnia revelentur occulta; hæc enim spectant ad gentilicos mores, atque adeo ad pacta et instructionem dæmonum, de quibus legi potest Cælius Rhodigin., libr. 27 Lection. antiq., capite 14. Idem denique vitium est, si pactum tacitum intercedat, ut in aliis dictum est; intercedit autem hoc pactum, quoties quis, nihil de Deo cogitans, nec rationem habens ad credendum esse a Deo, illis fidem adhibet. Ratio est superius tradita, quia somnia, ut talia signa sunt, non sunt signa naturalia, sed ad placitum, vel ex generali impositione, si verba sint, vel ex intentione, aut auctoritate loquentis, si sint alia signa, voluntarie assumpta, seu imposita ad aliquid in particulari significandum; ergo cognitio, quæ ex illis accipitur, non est per modum inventionis, seu naturalis inquisitionis ex effectibus; ergo per modum disciplinæ, in qua discipulus fidem adhibet magistro testificanti; ergo, qui sic credit talibus somniis, vult dæmonem habere magistrum, et illi fidem adhibet, et societatem cum eo tacite profitetur. Probatur hæc ultima consequentia: quia non fundatur in Deo vel auctoritate ejus, ut ostensum est, quia nullum habet indicium ejus. Dices: etiam non habet indicium, quod sit a dæmone. Respondeo, eo ipso quod non constat somnium esse a Deo, vel existimandum est esse mere naturale, quod rationem signi ex impositione significantis inducere non potest, quia vel nullam

habet, vel si contingat aliquam habere, erit mere casualis, nullamque potest per se habere auctoritatem ut ei credatur; vel certe, si accipitur ut signum datum ab aliquo alio intelligente et superiori, necesse est ut vel expresse vel tacite dæmoniacum sit.

21. *Difficile est discernere utrum somnium sit a Deo.* — Tota vero hujus negotii obscuritas et difficultas est, in discernendo et dijudicando an somnium sit a Deo, necne? In quo imprimis admonent omnes Patres citati, non satis esse ad credendum talia somnia esse a Deo, quod experimento aliquo sit cognitum, sæpe fuisse vera, seu habuisse eventum significationi conformem: quia (ut supra dicebamus) consuetudo dæmonis est sæpius vera dicere, ut semel fallat, et in re aliqua majoris momenti decipiat. Et similiter non satis est quod somnia esse videantur de rebus utilibus, vel ad humanam vitam, vel ad vitandum aliquod malum imminens, quia hoc modo solet dæmon homines attrahere, et benevolentiam eorum captare, ut bene observat D. Thomas 2. 2, quæst. 172, art. 6. Et sumitur ex Chrysostomo, homil. 19 Imperf., et Augustino, lib. 2 de Doctrina Christ., c. 19 et sequentibus, ubi adducit illud Deut. c. 13: *Etiam si dixerint vobis, et ita evenerit, non credatis eis.* Imo nec satis est quod somnia sint de bonis actibus et honestis, ita ut ad illos inclinare et inducere videantur, quia hoc etiam modo solet Sathanas transfigurare se in angelum lucis. Quare non est etiam sufficiens signum divini somnii, quod futura contingentia vere significet, vel internas cogitationes, vel aliqua mysteria fidei. Nam, ut in aliis signis supra diximus, fere hæc omnia potest aliquo modo interdum docere dæmon, scilicet, futura contingentia ex conjecturis, vel quia ipse ad illa cooperatur, et inde evenit ut possit sæpe verum dicere, licet non semper. Atque eodem modo cogitationes alterius, vel affectus indicat. At mysteria fidei per intelligentiam Scripturæ cognoscere potest, vel per revelationem bonorum Angelorum, ut ait D. Thomas 2. 2, q. 172, art. 6, ad 1, cum Augustino, 12 Gen. ad litt., c. 19. Tunc ergo dæmon interdum vera docet hominem in uno mysterio, ut in altero fallat, et ita in errorem vel hæresim illum inducat. Hæc ergo signa, licet juvare possint, tamen ambigua sunt, nisi aliqua addantur.

22. *Quædam in somnio observanda, ut cognoscatur a quo sint.* — *Somnium turpe a quo sit.* — *Materia somnii observanda est.* — Possunt ergo ad hanc differentiam conjectan-

dam, observari imprimis, quæ in ipso somnio inter dormiendum accidunt, et tunc quando illa sunt turpia, obscœna, et inhonesta, signum est non esse somnium a Deo; potest autem interdum esse naturale, vel animale, juxta somniantis aut temperamentum, aut mores. Si tamen, considerata personæ conditione, verisimilius apparet non habuisse somnium in tali homine hujusmodi causas, signum fere evidens est esse a dæmone, ut sensit Justin. Martyr, in Respons. ad q. 21, et Theonas, apud Cassianum, collat. 22, c. 6. Sed hoc indicium magis spectat ad somnia moralia, ut sic dicam, quam ad divinativa, de quibus nunc agimus. Sic etiam ex contrariis effectibus conjectare licet; nam, si somnium sit suave, et de re speciali, et animum relinquat devotum, seu bene dispositum ad devotionem, indicium est esse a bono Angelo, vel Spiritu Sancto præparante animam ad officium virtutis per illuminationem aliquam, et bonam affectionem, et spiritualem suavitatem, et humilem, atque devotam, quam post se relinquit, ut tractat Gregorius supra, et attigit Augustinus, 6 Confess. Secundo, observari debet materia somnii: nam, si inducit ad aliquid malum, clarum signum est, non esse a Deo; idemque est si nihil aliud quam vanam curiositatem, vel elationem et affectum æstimationis apud alios fovere videatur, quia Deus non est auctor harum vanitatum, nec sine magna causa et ratione homines modo extraordinario docet et illuminat. At vero e contrario, quando materia non apparet Deo improporcionata, et indicatio per somnium potest habere utilitatem honestam, vel publicam, vel privatam, tunc aliquod indicium est esse a Deo; non tamen est per se sufficiens, ut ex dictis constat, et notant expresse Tertullianus, Gregorius et Isidorus supra.

23. *Circumstantiæ somnii considerandæ sunt.* — *De somnio non recte judicatur in somno.* — Tertio, considerandi sunt alii effectus, et circumstantiæ, non solum, quæ in ipso somnio acciderunt, sed quæ postea etiam relinquuntur. Est enim advertendum, licet revelatio in somniis, quoad apprehensionem percipiatur durante somno, judicium nihilominus de qualitate somnii et de veritate per illud percepta, non fieri in ipso somno, sed postea in vigilia. Quod intelligo de proprio somnio quod fit in phantasia, nam si inter dormiendum Deuselevet mentem ad intelligendum, et perfecta ratione utendum sine dependentia a phantasmatis, ut facile potest, tunc in ipso somno fiet per-

fectum judicium, et modus ipse percipiendi revelationem est sufficiens signum Dei loquentis, quia non potest dæmon ita illabi in animam, nec ita elevare dormientem ad intelligendum; tunc autem maxime locum habet quod Nyssenius dixit, talem revelationem non recte inter somnia computari, nisi velimus omnes divinas apparitiones somnia appellare. Est ergo ecstasis, ut dicemus infra, lib. 2 de Orat., vel prophetica revelatio altioris ordinis, non somnium. Quando ergo est proprium somnium, non judicatur de illo in somno, sed postea in vigilia, juxta doctrinam D. Thomæ, 1 p., q. 84, art. 8, et q. 94, art. 4, et 12 de Verit., art. 2, ad 1 et 2, et q. 28, art. 3, ad 6. Atque ita Jacob, cum inter dormiendum vidisset scalam, Gen. 28, cum evigilasset de somno, dixit: *Vere Deus est in loco isto, et ego nascebam;* et de Petro dicitur Act. 12, quod *ad se reversus dixit: Nunc scio vere quia misit Dominus Angelum suum,* etc. Videtur enim prius non perfecte evigilasse. Itaque judicium de qualitate, veritate, et origine somnii in vigilia ferri debet.

24. *Duplex modus ferendi judicium de somnio.* — Duobus autem modis ferri potest judicium de somnio, quod a Deo sit: uno modo, assensu firmo et certo, qualis est assensus fidei. Et ad hoc necessaria est specialis gratia Spiritus Sancti, quæ pertinet ad discretionem spirituum, consistitque in quadam interna illustratione mentis, et suavi, honesta et efficaci inclinatione affectus, qua mens certa redditur Deum esse qui loquitur, ut bene tractat Gregorius locis supra citatis. Quando vero non datur hæc peculiaris instructio Spiritus Sancti (nec enim necesse est semper dari, etiamsi significatio somnii fuerit a Deo vel bono Angelo), tunc conjectare licet; nam, si ex occasione, materia et effectibus, constat somnium ordinari ad aliquod opus pietatis, et doctrinæ fidei ac honestati morum esse consentaneum, ut ad præparandam animam ad martyrium, vel ad aliquam supervenientem tribulationem patienter ferendam (ut in somnio Polycarpi), facile conjectari potest esse a Deo. Et ad hoc etiam conferre possunt aliæ conjecturæ sump-tæ ex internis effectibus spiritualibus, ut sunt susceptio visionis cum humilitate, devotione et reverentia ad Deum, et similibus. Tunc autem licet non perveniatur ad certitudinem fidei, sufficit conjectura probabilis, quæ ad prudens judicium satis sit, ut homo credat tale somnium esse a Deo, et secundum illud aliquid operetur vel provideat. Est autem in hoc

eventu consilium optimum, judicio et consuetudine sapientum uti, qui et doctrina et pietate polleant, et experientia spiritualium rerum non omnino careant.

25. *Non excusatur a gravi culpa, qui temere credit somniis.* — At vero quando quis sine prudenti discretionem et judicio facile credit hujusmodi somniis, non excusatur, per se loquendo, a gravi culpa, etiamsi temere dicat se credere illa esse a Deo, quia evidenti periculo dæmoniacæ deceptionis se exponit, et quantum est ex se, vult illa credere, etiamsi a dæmone sint, nec vult discernere inter divina et dæmoniacæ somnia. Majorque erit culpa, si jam alias quis expertus est in similibus casibus se esse deceptum, taliaque somnia falsa invenisse; illud enim est maximum signum illusionis dæmonis, ut divus Thomas notat 2. 2, quæst. 172, art. 5, ad 3, ex Chrysostomo, homil. 19 Imperf., et ex illo Deut. 18: *Quod in nomine Domini Propheta prædixerit, et non evenerit, hoc Dominus non locutus.* Notant autem Cajetanus, in Sum., verb. *Somniorum observatio*, et Navar., in Manuali, cap. 11, n. 33, posse hoc peccatum excusari a gravitate mortali, quando homo non omnino credit rem in somno ostensam, esse veram seu futuram, et nihilominus aliquid operatur ratione talis somnii, quod alias malum non est, nec contra præcepta Dei vel Ecclesiæ (et ita non potest obesse, potest autem prodesse), ut evitet aliquod malum quod somnium minatur, vel quid simile. Tunc enim, licet sit aliqua levitas, vel simplicitas, aut nimia timiditas, non apparet gravis malitia, quia (si quis recte consideret) ille non tam credit illud esse a Deo, vel esse verum, quam posse esse, in quo multo minus erroris est, licet multum sit vanitatis. At vero si quis ita sit observator somniorum, ut ordinarie per illas indicationes et divinationes in ageudis gubernetur, non potest excusari a gravi culpa et superstitione; nam hæc observatio auguriis comparatur, Lev. 19: *Non augurabimini, neque observabitis somnia.* Et similia habentur Deuter. 18, et 2 Paralip. 33. Sicut ergo auguriis fidem dare, et per illa proprias actiones dirigere, gravis superstitio est, ita et somnia observare. Plura de divinis insomniis dicemus, Deo dante, in materia de Prophetia; et de illis videri potest Perer., lib. 1 in Daniel., in fine, ubi de hac materia egregiam habet disputationem, et Martinus del Rio, lib. 4, c. 3, quæst. 6.